

فرمانده معظم کل قوا: «وقتی آب و خاک برای ملتی تفاوت نکند، پنج قرن، شش قرن، هفت قرن از ملت‌های دیگر جلوتر خواهد افتاد. یعنی به دریا که رسید، پایش را به دریا می‌گذارد و حرکت می‌کند.» (۱۳۷۶/۰۹/۰۹)

مقاله پژوهشی: طراحی الگوی راهبردی ایجاد پایگاه‌های دریایی ج.ا.ایران در

غرب اقیانوس هند

۲۰,۱۰۰,۱,۱۷۳۵۱۷۲۳,۱۴۰۰,۱۹,۷۴,۱,۴

غلامعلی رشید^۱، پیمان جعفری طهرانی^۲، حبیب‌الله سیاری^۳ و علیرضا فرشچی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۸

چکیده

یکی از ملزومات دستیابی به اقتدار دریایی، اتخاذ راهبردی مبتنی بر استمرار حضور در آب‌های دوردست است که لازمه آن تدوین الگویی راهبردی است که تأمین‌کننده نیاز به حضور دوردست ناگروه‌های اعزامی از طریق ایجاد پایگاه دریایی در یکی از کشورهای حاشیه غربی اقیانوس هند باشد. در این مقاله جهت تحقق این هدف، در ابتدا به اهمیت اقیانوس هند پرداخته و در ادامه تجربه‌های دیگر کشورها اعم از کشورهای فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای در ایجاد پایگاه در غرب اقیانوس هند مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی- توسعه‌ای و روش آن موردی- زمینه‌ای است. قلمرو زمانی پژوهش تا اقیانوس هند و قلمرو مکانی آن غرب اقیانوس هند و قلمرو موضوعی نیز حوزه قدرت دریایی را دربر می‌گیرد. جامعه آماری تحقیق ۴۹ نفر است و برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی استفاده شده است. ابزارهای گردآوری اطلاعات شامل مقاله‌ها، اسناد و مدارک سازمان‌ها و وبگاه‌های اینترنتی دانشگاهی، مصاحبه و پرسشنامه بسته است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS جهت تحلیل کمی و SmartPLS جهت تحلیل عاملی استفاده شده که از نتیجه به دست آمده، محقق توانسته ضمن تبیین عوامل و ویژگی‌های راهبردی مؤثر در ایجاد پایگاه‌های دریایی برون‌مرزی، موانع و چالش‌های ایجاد پایگاه دریایی را شناسایی نموده و در نهایت به هشت بُعد اثرگذار در ایجاد پایگاه دریایی دست یافته و برای هر کدام از ابعاد نیز تعدادی مؤلفه متناظر را شناسایی کند، که فارغ از اینکه کشور ایجادکننده پایگاه و کشور مقصد چه کشورهایی باشند، ابعاد و مؤلفه‌های دارای اهمیت برای ارائه الگوی مفهومی ایجاد پایگاه به‌شمار می‌روند.

۱. دانشیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی (نویسنده مسئول)

۲. دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی - peman202000@yahoo.com

۳. استاد دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۴. دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی - farshchy@outlook.com

واژگان کلیدی: غرب اقیانوس هند، پایگاه‌های دریایی، قدرت‌های دریایی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، ابعاد و مؤلفه‌های ایجاد پایگاه دریایی، الگوی راهبردی.

مقدمه

ج.ا.ایران به‌عنوان کشوری که در منطقه‌ای حساس در جنوب غرب آسیا و در شاهراه تأمین انرژی جهان قرار گرفته و نزدیک به یک‌سوم مرزهای آن دریایی است، از دیرباز هدف مطامع دولت‌های استعمارگر قرار داشته و از آنجا که این دست‌اندازی بر منابع و منافع ملی ما از راه دریا صورت می‌پذیرد، به‌ناچار باید با برخورداری از راهبرد دفاعی دریایی مناسب که تأمین‌کننده امنیت ملی کشور باشد، زمینه‌دستیابی به اقتدار دریایی را به‌منظور ایجاد بازدارندگی فراهم آورد.

یکی از الزام‌های ایجاد قدرت دریایی، تداوم حضور است و این به معنای آن است که باید شرایطی را مهیا کرد که به‌واسطه آن بتوان وسعت و زمان حضور دریایی را توسعه بخشید. از ملزومات شناخته شده ایجاد این شرایط، می‌توان به ایجاد پایگاه‌های دریایی اشاره کرد که با تأمین ضروریات ادامه‌آموریت، نیاز به بازگشت به پایگاه مادر را برطرف می‌سازد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

ج.ا.ایران به‌واسطه قرارگرفتن در شمال اقیانوس هند، مجاورت با خلیج فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و دریای خزر از موقعیت ژئوپولیتیکی و دریایی ویژه‌ای در منطقه و جهان برخوردار است. برخورداری از این موقعیت دریایی موجب شده تا تهدیدهای دریای پایه با حضور گسترده نیروهای فرامنطقه‌ای، در این منطقه حساس گسترش یافته و هر آینه منافع و منابع کشور را با تهدید روبه‌رو سازند. برابر آنچه که تاریخ بر آن گواه دارد، نیروهای فرامنطقه‌ای از دیرباز رؤیای دست‌اندازی بر منافع و منابع کشور را در سر می‌پرورانیده‌اند و اگرچه در طول تاریخ منابع غارت کشور تغییر یافته‌اند (در گذشته شامل دولت‌های پرتغال و انگلستان بوده و امروزه آمریکا و متحدان او را شامل می‌شود)،

ولی نیت آنها تغییر نیافته و این تأکیدی است بر ضرورت تمرکز بر قدرتی که در دریا بتواند بازدارنده باشد. (فقیهی، ۱۳۸۹: ۹)

با نگرش به اینکه یکی از راه‌های صیانت از منافع ملی در عرصه دریا برخورداری از اقتدار دریایی است، توجه به اجزا و مؤلفه‌های قدرت دریایی و تلاش در جهت ارتقای آنها از اهمیت بالایی برخوردار است. یکی از اجزای مؤثر در اقتدار دریایی کشورها، ناوگان نظامی و نیروهای دریایی می‌باشد و عوامل مختلفی در توان این نیرو اثر دارند. برخورداری نیروی دریایی یک کشور از پایگاه‌های برون‌مرزی از جمله عوامل اثرگذار بر قدرت دریایی کشورهاست که در عرصه‌های مختلف زمینه‌آفرینی قدرت ملی کشور را فراهم خواهد آورد. (نوریخس و ودادی، ۱۳۸۶: ۴۵)

در سال‌های اخیر فرماندهی معظم کل قوا تأکیدهای بسیاری در خصوص اصلاح نگرش دولتمردان ج.ا.ایران به سوی دریا داشته‌اند، که بر اساس تدابیر ابلاغی معظم‌له و حرکت نوین نیروی دریایی راهبردی ارتش ج.ا.ایران، زمینه حضور فرامرزی در آب‌های دوردست آماده گردیده است. اگرچه این حضور تاکنون با تکیه بر ظرفیت‌های موجود تأمین گردیده، اما توسعه این حضور نیازمند ابزار و لوازمی است که از راه پشتیبانی ناوگروه‌های اعزامی در آب‌های دوردست امکان‌پذیر خواهد بود. بر این اساس با نگرش به گسترش حوزه مأموریتی نیروی دریایی راهبردی ارتش ج.ا.ایران در آب‌های آزاد جهان به‌ویژه در اقیانوس هند و چالش‌هایی که این نیرو در عملیات در آب‌های دوردست به‌ویژه در حوزه پشتیبانی از واحدهای شناور خود با آن روبه‌رو است، برخورداری از پایگاه دریایی در یکی از کشورهای حاشیه غربی اقیانوس هند، در کنار اثرگذاری راهبردی بر معادلات دفاعی - امنیتی و همچنین سیاسی منطقه‌ای، اثر زیادی بر افزایش عمق عملیاتی (به‌عنوان دست بلند نظام) و قدرت منطقه‌ای ج.ا.ایران در مناطق دریایی اقیانوس‌های هند و اطلس خواهد داشت.

در همین راستا، این پژوهش در پی پاسخ به این مسئله است که بر اساس چه الگویی می‌توان پایگاه‌های دریایی ج.ا.ایران در غرب اقیانوس هند را ایجاد کرد، به‌گونه‌ای که

احداث پایگاه در کنار گسترش روابط سیاسی، وزن ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران را نه تنها در منطقه بلکه در جهان ارتقا دهد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

با نگرش به منافع راهبردی ج.ا.ایران در شمال اقیانوس هند و دریای سرخ، انجام این پژوهش به منظور ایجاد پایگاه دریایی به دلیل دارا بودن مزایای زیر، از اهمیت بالایی برخوردار است:

(۱) زمینه‌ساز حضور در ورای مرزها با انگیزه مقابله با تهدید دشمن و ایجاد بازدارندگی است.

(۲) زمینه‌ساز برخورداری از ظرفیت‌های پشتیبانی‌کننده (لجستیکی) کشورهای منطقه‌ای جهت تقویت حضور فراسرزمینی و افزایش عمق راهبردی از فضای بسته سرزمینی به محیط دریایی است.

(۳) زمینه‌ساز پشتیبانی از حضور ناوگروه‌ها در آب‌های جنوبی اقیانوس هند (تا قطب جنوب) و اقیانوس اطلس است.

(۴) زمینه‌ساز تقویت ابعاد ژئوپلیتیکی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قدرت ملی ج.ا.ایران می‌گردد.

(۵) زمینه‌ساز گسترش دیپلماسی دفاعی و صدور پیام انقلاب اسلامی به مناطق دوردست می‌گردد.

(۶) زمینه‌ساز ارائه الگویی است که به واسطه آن ج.ا.ایران قادر خواهد بود کشوری باثبات و به نسبت مستقل را از میان کشورهای موجود برای احداث پایگاه انتخاب نماید. کم توجهی به انجام این تحقیق مضرات و پیامدهایی را در بر خواهد داشت که چکیده آن به شرح زیر است:

(۱) محدودسازی پشتیبانی از ناوگروه‌های اعزامی به مناطق دوردست؛

(۲) محدودیت در اعزام طولانی مدت ناوگروه‌ها به مأموریت‌های برون مرزی؛

(۳) محدودیت در تقویت ابعاد قدرت دریایی و به تبع آن قدرت ملی؛

(۴) محدودسازی قابلیت اثرگذاری بر معادلات منطقه‌ای به‌ویژه در بعد نظامی.

۳-۱. پیشینه تحقیق

در تهیه این مقاله، ۵ پروژه تحقیقاتی، ۵ رساله و ۲۰ مقاله به‌عنوان پیشینه مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که در این مجموعه، بیشتر به تبیین جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی سواحل جنوب شرق کشور، اقیانوس هند و تنگه‌های آن پرداخته شده و در ادامه، روابط قدرت و اثرگذاری این روابط بر همکاری‌های منطقه‌ای در راستای ایجاد امنیت دریایی مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت به مرور پایگاه‌های دریایی برون‌مرزی برخی کشورها در منطقه و رقابت راهبردی ناشی از ایجاد پایگاه در منطقه پرداخته شده است، ولی از بررسی ظرفیت‌های کشورمان در ایجاد پایگاه دریایی برون‌مرزی و ارائه الگویی مناسب برای ایجاد پایگاه، آثاری یافت نگردیده است.

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۴-۱-۱. سؤال اصلی

الگوی راهبردی ایجاد پایگاه دریایی ج.ا.ایران در غرب اقیانوس هند چیست؟

۴-۱-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) تجارب موفق دیگر کشورها در ایجاد پایگاه‌های دریایی برون‌مرزی چیست؟
- (۲) ابعاد و مؤلفه‌های اثرگذار در ایجاد پایگاه‌های دریایی برون‌مرزی کدامند و چه رابطه‌ای بین آنها برقرار است؟
- (۳) موانع و چالش‌های ج.ا.ایران در ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند کدامند؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۵-۱-۱. هدف اصلی

تبیین الگوی راهبردی ایجاد پایگاه دریایی ج.ا.ایران در غرب اقیانوس هند.

۱-۵-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) شناخت تجارب موفق دیگر کشورها در ایجاد پایگاه‌های دریایی برون مرزی؛
- (۲) شناخت ابعاد و مؤلفه‌های اثرگذار در ایجاد پایگاه‌های دریایی برون مرزی و روابط بین آنها؛
- (۳) شناخت موانع و چالش‌های ج.ا.ایران در ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند.

۱-۶. روش تحقیق

با توجه به اینکه در این تحقیق از داده‌های کمی و کیفی استفاده شده است، بنابراین رویکرد تحقیق، آمیخته است. همچنین با توجه به اینکه در این پژوهش، پژوهشگران با انجام عملی منظم، دقیق و منطقی و با برخورد با موقعیت مسئله‌ای، پاسخ مسئله طرح شده را یافته و از راه بومی سازی نظریه‌ها، الگویی مناسب برای ایجاد پایگاه‌های دریایی در غرب اقیانوس هند ارائه نموده و به توسعه دانش موجود در این حوزه کمک نموده است، بنابراین پژوهش حاضر از نوع کاربردی- توسعه‌ای و روش آن نیز موردی- زمینه‌ای است.

به منظور دریافت نظر صاحب‌نظران، از بدنه نیروهای مسلح، وزارت امور خارجه و سازمان بنادر و دریانوردی درخصوص موضوع پژوهش، مصاحبه با ۱۶ نفر از صاحب‌نظرانی که دارای تجربه و دانش لازم درخصوص موضوع تحقیق باشند، به صورت جلسه حضورى انجام پذیرفت و یافته‌های این مصاحبه‌ها در محتواسازی پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت. سپس پرسشنامه برابر طیف لیکرت به صورت پنج گزینه‌ای و در سه بخش، شامل اطلاعات جامعه شناختی، اعتبارسنجی ابعاد ایجاد پایگاه دریایی و اعتبارسنجی مؤلفه‌های مربوط به ایجاد پایگاه دریایی با تعداد ۵۳ سؤال (در دو بخش دوم و سوم) تهیه شد. سپس این پرسشنامه جهت ارزیابی تطابق سؤال‌ها با آن چیزی که باید مورداندازه‌گیری قرار گیرند، به صورت محدود بین ۱۲ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران آشنا با موضوع تحقیق توزیع گردیده و پس از اعمال نظر نامبردگان و اطمینان از اندازه‌گیری آنچه که موردنظر است، در سطح جامعه مشتمل بر ۴۹ نفر توزیع گردید. روش

نمونه‌گیری برای داده‌های کمی این پژوهش به صورت تمام‌شمار و برای داده‌های کیفی با استفاده از روش گلوله‌برفی انجام شده است. قلمرو زمانی این پژوهش به بازه زمانی بین سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۱۴ و قلمرو مکانی آن به غرب اقیانوس هند و قلمرو موضوعی نیز به حوزه قدرت دریایی محدود می‌گردد.

در این پژوهش داده‌ها با روش کتابخانه‌ای- اسنادی و پیمایشی گردآوری شده و در این مسیر از ابزارهایی چون مصاحبه، مقاله‌های علمی و پژوهشی، اسناد و مدارک معتبر، بایگانی سازمان‌های رسمی، منابع اینترنتی دانشگاهی و در نهایت پرسشنامه بسته استفاده شده است.

روایی تحقیق از راه انجام مصاحبه و اطمینان از اندازه‌گیری آن چیزی که موردنظر است، به دست آمده و پایایی تحقیق نیز از روش محاسبه «آلفای کرونباخ» با میزان ۰/۹۳۲ تأمین گردیده است.

تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز جهت داده‌های کیفی به وسیله مطالعه منابع و مشاهده، مورد تحلیل کمی و کیفی و اطلاعات گردآوری شده توسط پرسشنامه با استفاده از آمار توصیفی توسط نرم‌افزار SPSS مورد توصیف و تحلیل کمی قرار گرفته و جهت تحلیل عوامل (در قالب ابعاد و مؤلفه‌ها) نیز از تحلیل عاملی با استفاده از نرم‌افزار Smart PLS استفاده شده است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. مفهوم‌شناسی

۲-۱-۱. غرب اقیانوس هند

غرب اقیانوس هند، سواحل جنوبی ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی، بحرین، قطر، امارات متحده عربی، عمان، یمن، حوزه دریای سرخ و شرق قاره آفریقا را دربر می‌گیرد. (Sam Bateman, 2016:2) در این منطقه عرصه رقابت دو رقیب دیرین هند و چین نیز قرار دارد، به گونه‌ای که آثار این رقابت در سرمایه‌گذاری جهت ایجاد بنادر اقیانوسی در دو کشور ایران و پاکستان در دو بندر «چابهار» و «گوادر» نمایان گردیده است. تنگه‌های

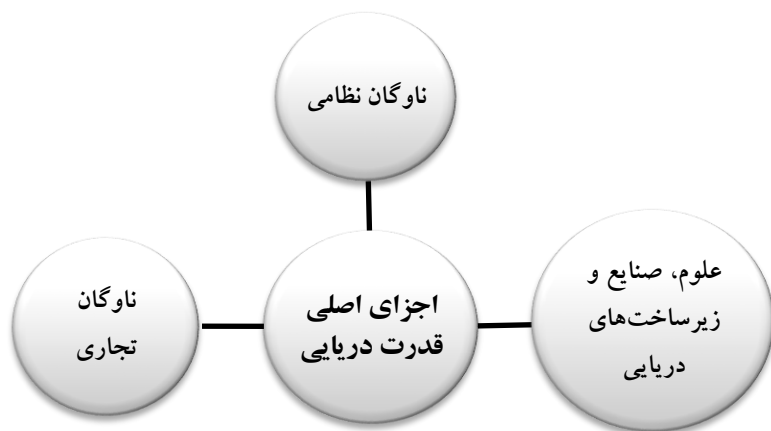
راهبردی «هرمز» و «باب‌المنذب» و همچنین «کانال موزامبیک» در این منطقه از اهمیت زیادی برخوردارند. (Qamar Fatima&et.al, 2015:78)

۲-۱-۲. پایگاه دریایی

وجود پایگاه برای عملیات دریایی، به دلایل پشتیبانی (لجستیکی) و راهبردی اجتناب‌ناپذیر است. از پایگاه برای سوخت‌گیری، تعمیر و حفظ ناوگان و نگاه‌داشتن ناوگان در نزدیکی راه‌های مهم ارتباطی استفاده می‌شود. داشتن پایگاه‌های راهبردی، یعنی مواضع نزدیک به آب‌هایی که کشتی‌ها در آن به هم نزدیک می‌شوند یا از طریق آن انتقال نیروی رزمی صورت می‌گیرد و یا پشتیبانی می‌شود و تا اندازه زیادی حفظ و اعمال قدرت دریایی را آسان می‌کند. واقعیت آن است که هیچ نیروی جنگنده‌ای نمی‌تواند بدون وجود پایگاه‌هایی در خارج عمل کند، ولی درعین حال فقدان پایگاه را می‌توان با وجود متحدی که بنادر کافی در نقاط مناسب دارد، جبران کرد. (بیلیس و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۲)

۳-۱-۲. قدرت دریایی

در گذشته دریاها چندان مورد توجه بشر نبوده و بیشتر تعارض‌ها و کشمکش‌های بین دولت‌ها بر سر قلمروهای واقع در خشکی بوده، و قلمروهای دریایی مورد منازعه بسیار محدود بودند. دریا اهمیت چندانی نداشت که بشود به‌عنوان یک عامل منازعه به آن توجه کرد و بیشترین نقشی که دریا در زندگی بشر داشت، نقش ارتباطی و تا اندازه‌ای هم نقش اقتصادی در ارتباط با تأمین مواد غذایی بوده است و چون محدودیت چندانی در اینها احساس نمی‌شد دولت‌ها هم کمتر بر سر این موارد با یکدیگر درگیر می‌شدند. اما در یک قرن اخیر تلقی از مسئله قدرت در رابطه با دریاها دچار تحول شده است؛ در گذشته مفهوم قدرت در دریا بیشتر متمرکز بر قابلیت‌های ارتباطی و نظامی بود، ولی امروزه ابعاد گسترده‌تری یافته است. امروزه قدرت دریایی یک کشور، تنها متشکل از نیروی دریایی نبوده، بلکه مؤلفه‌های قدرت دریایی افزون‌بر کشتی‌های جنگی، شامل ناوگان تجاری و تسهیلات بندری غیرنظامی نیز می‌باشد.

شکل شماره (۱): اجزای اصلی قدرت دریایی کشورها (سیاری و طحانی، ۱۳۹۰:۱۲۵)

۲-۱-۴. الگوی راهبردی

شاخص‌های کلیدی الگوی راهبردی به شرح زیر معرفی می‌شوند:

- (۱) حفظ و توسعه شایستگی‌های محوری با تأکید بر قابلیت‌های تحقیقاتی، طراحی، یکپارچه‌سازی و نخبه‌گرایی و مدیریت شبکه بزرگ توانا با قدرت کارفرمایی دانش‌بنیان.
- (۲) ایجاد کانون‌های ایده‌پردازی برای شناسایی راه‌حل‌های خلاقانه مقابله با تهدیدها و تعریف نیازها.
- (۳) ایجاد و تقویت مراکز خلق و توسعه محصولات جدید با محوریت دفاتر طراحی که نیازمند هسته‌های دانا برای دستیابی به سامانه‌های موردنظر است.
- (۴) افزایش حداکثری انعطاف‌پذیری و چابکی در طراحی و تولید در سریع‌ترین زمان و با کمترین هزینه.
- (۵) بهره‌گیری مناسب و پایدار از همه توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نخبگی و خبرگی کشور.
- (۶) تمرکز منابع و سرمایه‌های درونی بر توسعه و تأمین فناوری‌های حساس راهبردی.
- (۷) توجه دوچندان به نقش و اهمیت فناوری‌های نرم و حوزه سایبر.
- (۸) تغییر نقش ستادهای بالادستی از کارخانه‌داری به کارفرمایی دانش‌بنیان. (کشمیری و

۲-۱-۵. ارکان جهت‌ساز

ارکان جهت‌ساز مشخصه غالب مکاتب با مفاهیم الگوی تجویزی و رویکردهایی است که به نظام برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی نگاه فرایندی دارند و به همین دلیل اقدام‌های فرایند برنامه‌ریزی راهبردی را بر یک توالی منطقی تعریف و اجرا می‌کنند. به همین دلیل در اولین گام به مأموریت سازمان، چشم‌انداز و ارزش‌های کلیدی سازمان به‌عنوان موضوع‌های کلیدی ارکان جهت‌ساز می‌پردازند. (نصرتی کردکندی، ۱۳۹۵) در این پژوهش، این ارکان به‌عنوان پیشران ایجاد پایگاه به‌شمار می‌روند.

۲-۲. نظریه‌های راهبردی

اولین نظریه کالبدشکافی قدرت دریایی توسط «آلفرد ماهان» مطرح شده و شش عنصر پایه برای کسب قدرت دریایی به‌وسیله کشورها را بیان نموده که عناصر اصلی آن به‌شرح زیر است:

- (۱) موقعیت دریایی بین یک یا چند دریا و اقیانوس؛
- (۲) وسعت ساحل برای دسترسی به دریا و مقابله با تهاجم‌ها؛
- (۳) وضعیت مناسب ساحلی از نظر قابلیت گسترش تأسیسات دریایی.
- (۴) روحیه دریانوردی مردم که بر فعالیت و توجه آنها نسبت به فعالیت‌های دریایی مانند حمل‌ونقل و تجارت اثر می‌گذارد؛
- (۵) جمعیت کافی از نظر تأمین نیروی انسانی رزمنده در کشور و پایگاه‌های دریایی ماوراء مرزها؛
- (۶) خط‌مشی دولت در خصوص توسعه قدرت دریایی که ماهان برای آن اهمیت ویژه‌ای قائل بود. (سیاری و خانزادی، ۱۳۹۴: ۷۵)

بعدها صاحب‌نظرانی مانند «هربرت ریچموند» (که از افسران نیروی دریایی انگلستان بود)، در کنار بررسی نظریه ماهان، موارد جدیدی را به این نظریه اضافه نمود که عبارت

بودند از: ابزار جنگ، پایگاه‌ها و سرزمین‌های ماوراء دریا و ناوگان تجاری. ریچموند معتقد بود که هیچ نیروی جنگنده‌ای نمی‌تواند بدون وجود پایگاه‌هایی در خارج عمل کند، اما تأکید می‌کند که فقدان پایگاه را می‌توان با وجود متحدی که بنادر کافی در نقاط مناسب دارد، جبران کرد. (بلیس و همکاران، ۱۳۸۳:۱۲)

از دیگر صاحب‌نظران معاصر موضوع قدرت دریایی، «جفری تیل» اهل کشور انگلستان است. وی در کتاب خود با عنوان «قدرت دریایی؛ راهنمایی برای قرن بیست و یکم» بیان می‌کند: «واقع مطلب آن است که اگر کشورهایی مانند پرتغال، هلند و انگلستان که جمعیت، منابع و جغرافیای محدودی دارند ولی می‌توانند به موفقیت دست یابند، تنها به دلیل قدرت دریایی آنها بوده است. درحقیقت تنها برخورداری از قدرت دریایی است که می‌تواند توضیح دهد چگونه کشور کوچکی مانند بریتانیا که نیروی زمینی ضعیفی داشته، توانست امپراطوری بزرگی ایجاد کرده و به هر نقطه‌ای که مایل بود، قدرت خود را اعمال نماید». وی معتقد است که سلطه بریتانیا بر جهان بر مبنای برتری جمعیتی یا اندازه فعالیت تجاری آن نبود، بلکه براساس قدرت دریایی اش بود. (Till, 2018:18)

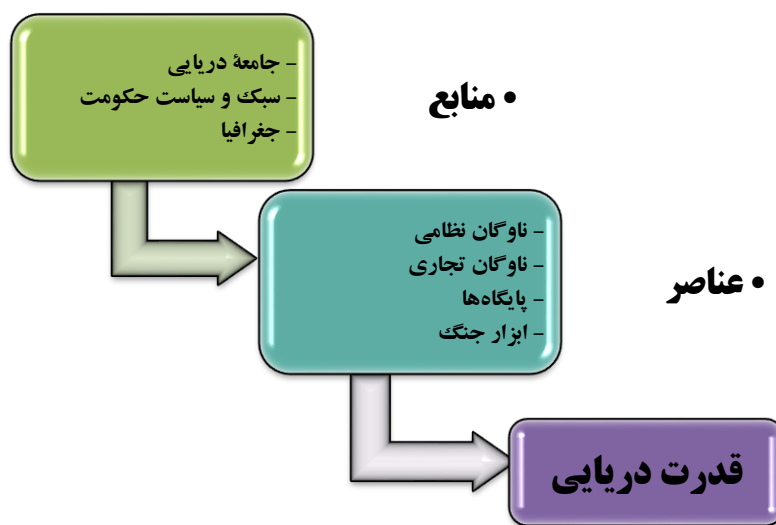
«محمد رضا حافظ‌نیا» از اندیشمندان و صاحب‌نظران جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک ایران، معتقد است که مولفه‌های ژئوپلیتیکی مؤثر در قدرت ملی، از عوامل اقتصادی، عوامل جغرافیایی، عوامل سیاسی، عوامل علمی و فناوری، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی و عوامل نظامی سرچشمه می‌گیرند. (کلانتری و رسولی، ۱۳۹۸:۱۴۸) وی در شاخه عوامل نظامی، نظریه‌های قدرت و راهبرد دریایی را با توجه به تحول در فناوری‌ها، اگرچه دچار تغییر می‌داند، ولی معتقد است که هنوز این تغییرات نتوانسته چارچوب کلی نظریه ماهان را به هم زند. بر همین اساس، امروزه قدرت دریایی را مرکب از سرچشمه‌ها و عناصری می‌دانند که به شکل‌گیری آن منجر می‌شود؛ سرچشمه‌ها و منابع قدرت عبارت است از: «جامعه و ملت دریایی، منابع، سبک حکومت و سیاست دولت و جغرافیا که وقتی با عناصری مانند

1 Geoffrey Till

2 Seapower: A Guide for the Twenty-First Century

کشتی‌های تجاری و جنگی، پایگاه‌ها و ابزار جنگ ترکیب می‌شود، قدرت دریایی را به-وجود می‌آورد. (حافظنیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۴۱۸)

چکیده نظریه حافظنیا که هم‌راستا با نظریه‌های پیشین است، در الگوی زیر نمایش داده شده که بهره‌برداری از پایگاه‌های دریایی جزو عناصر تشکیل‌دهنده قدرت دریایی مورد توجه قرار گرفته است.

شکل شماره (۲): ارتباط بین منابع و عناصر قدرت دریایی

۲-۳. اهمیت اقیانوس هند

موقعیت ژئوپلیتیک اقیانوس هند، این ظرفیت را برای آن ایجاد کرده که از چند راه به سایر اقیانوس‌ها دسترسی داشته و بنابراین مسیر ارتباطی بین شرق و غرب کره زمین را تأمین نماید. اهمیت این گفته از آن جهت محسوس است که بیش از ۹۵٪ تجارت جهانی کشورهای حاشیه اقیانوس هند، از مسیرهای مختلف آبی این اقیانوس عبور می‌کند. یکی از راهبردی‌ترین ظرفیت‌های این اقیانوس آن است که به مانند بزرگراهی است که کشورهای اروپایی را به غرب آسیا، هند، خاور دور، استرالیا، آفریقا و حتی قطب جنوب متصل می‌کند. اقیانوس هند بیش از دوسوم ذخایر نفت دنیا، ۶۰٪ ذخایر اورانیوم، ۴۰٪ ذخایر طلا

و ۹۸٪ الماس دنیا را در بر دارد. در صورتی که ذخایر نفتی ساحلی آفریقا و اندونزی نیز به این میزان افزوده شود، آنگاه منابع نفتی این اقیانوس به سه چهارم منابع نفتی دنیا خواهد رسید. ژاپن ۹۰٪ از نفت موردنیاز خود و ایتالیا ۸۵٪، انگلیس و آلمان هرکدام ۶۰٪ و فرانسه ۵۰٪ نفت خود را از منطقه اقیانوس هند تأمین می‌کنند. (Qamar Fatima, 2015:88)

اقیانوس هند همچنین منطقه مهمی برای دریانوردی و تجارت است. مقصد بیش از ۹۰٪ از تجارت دریایی کشورهای حاشیه اقیانوس هند به کشورهای آمریکا، اروپا و ژاپن است و تجارت درون منطقه‌ای بسیار محدود است. از نگاه قدرت‌های بزرگ اقتصادی جهان، منطقه اقیانوس هند بازار مصرف بزرگی برای محصولات تکمیل شده است. (Yadav, 2005:49) با وجود تمامی ظرفیت‌هایی که از آنها یاد شد، کشورهای حاشیه این اقیانوس با دارا بودن نزدیک به ۳۵٪ از جمعیت کل جهان، تنها ۱۰٪ از تولید ناخالص داخلی جهان را در اختیار دارند و نکته جالب تر اینکه ارتباط کشورهای محاط بر این اقیانوس بیش از آنکه با کشورهای همجوار باشد، با سایر کشورهای جهان است. (Menon Shivshankar, 2017:1)

۲-۴. تجربه‌های دیگر کشورها در ایجاد پایگاه در غرب اقیانوس هند

پایگاه‌های نظامی فقط هدف‌های نظامی را دنبال نمی‌کنند، بلکه تسهیل‌کننده روابط سیاسی و اقتصادی نیز قلمداد گردیده و باعث می‌شوند تا مسیرهای ارتباطی همواره فعال باشند. نتایج مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که در سطح جهان ۱۳۰ کشور میزبان پایگاه‌های نظامی هستند که از میان این پایگاه‌ها، آمریکا با دارا بودن حدود ۸۵۰ پایگاه، گسترده‌ترین شبکه پایگاه‌های نظامی را به خود اختصاص داده است. (مسیبی و همکاران، ۱۳۹۹:۱۱۴) فرانسه و انگلستان در رتبه بعد از آمریکا، هرکدام نزدیک به ۲۰۰ پایگاه را به خود اختصاص داده‌اند که حضور انگلستان بیشتر در حوزه اقیانوس اطلس جنوبی و مدیترانه و حضور فرانسه بیشتر در اقیانوس آرام جنوبی و آفریقا است. (Lersch Bruna dos Santos, 2014: 95-127)

روند ایجاد پایگاه‌های نظامی آمریکا پس از پایان جنگ جهانی دوم تاکنون نشان می‌دهد که تعداد پایگاه‌های نظامی آمریکا پس از جنگ جهانی دوم افزایش یافته و این افزایش در

دوران جنگ سرد شتاب بیشتری به خود گرفته، ولی پس از پایان جنگ سرد و کاهش خطر کمونیسم، کمی کاهش یافته، اما پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به‌ویژه در تعداد بیشتری از کشورهای آسیای مرکزی، غرب آسیا و آفریقا روند افزایشی به خود گرفته ب این تفاوت که پایگاه‌ها کوچکتر اما منعطف‌تر شده‌اند. (Zeijden Wilbert van der, 2009:3)

پژوهشگران، برابر بررسی به‌عمل آمده درخصوص پایگاه‌های نظامی ایجاد شده در غرب اقیانوس هند، به این نتیجه دست یافتند که کشورهای چین، فرانسه، آمریکا، انگلستان، رژیم اشغالگر قدس، استرالیا، ایتالیا، ژاپن، ترکیه، هند، پاکستان و امارات دارای پایگاه نظامی در این منطقه بوده و بنابراین، این کشورها براساس منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بودن (دارابودن ساحل در اقیانوس هند، مبنای احتساب منطقه‌ای بودن کشورهاست)، به دو گروه تقسیم شده و تجربه آنها در ایجاد پایگاه دریایی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۲-۴-۱. تجربه‌های کشورهای فرامنطقه‌ای در ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند

۲-۴-۱-۱. چین

چین توافق اولیه جهت احداث نخستین پایگاه برون‌مرزی خود در کشور «جیبوتی» را در سال ۲۰۱۵ با رئیس‌جمهور این کشور انجام داد و با صرف هزینه‌ای معادل ۵۹۰ میلیون دلار، این پایگاه را در ژوئیه سال ۲۰۱۷ افتتاح نمود و در سال ۲۰۱۸ کار ساخت اسکله‌ای بزرگ با طول ۳۳۰ متر را آغاز نمود. این پایگاه در «بندر دوراله» که هدایت آن را نیز پیمانکار چینی برعهده دارد، در غرب شهر جیبوتی مستقر است. مساحت این پایگاه ۵/۰ کیلومتر مربع بوده و دارای باند پرواز به طول ۴۰۰ متر و برج مراقبت است و حدود ۴۰۰ نفر چینی در آن حضور دارند. (Brewster David, 2018:4)

پیش‌بینی می‌شود چین برای محافظت از جریان تجارت انرژی خود از راه «دماغه امیدنیک» از غرب آفریقا، گزینه‌ای را برای احداث پایگاه در شرق آفریقا در نظر داشته باشد و به عقیده بسیاری از تحلیل‌گران این گزینه «تانزانیا» است. چین دارای روابط بسیار نزدیک

و پایدار با تانزانیاست و در همین اواخر، واپایش (کنترل) بندر تازه‌ساخت «باگامویو»^۱ در فاصله ۵۰ کیلومتری شمال «دارالسلام» را برعهده گرفته است. (Brewster David, 2018:2-3)

۲-۴-۱-۲. فرانسه

این کشور از دیرباز نفوذ زیادی در منطقه غرب اقیانوس هند داشته، ولی تأثیر نفوذ آن باگذشت زمان به تدریج کمتر شده و جای خود را به تأثیر نفوذ چین و هند در منطقه داده است. هرچند فرانسه مستعمراتی را در هند، موریس، ماداگاسکار و سیشل از دست داده، ولی همچنان قلمروهای «ری یونیون»^۲، «مایوت»^۳ و سرزمین‌های جنوبی فرانسه (در آب‌های جنوبی اقیانوس هند) را در اختیار دارد. امروزه آفریقا تأمین‌کننده بخش عمده‌ای از نفت خام و فلزات فرانسه بوده و بنابراین، این قاره برای فرانسه دارای اهمیت است. ارتباط نزدیک فرانسه با امارات موجب شده تا این کشور بتواند اولین پایگاه نظامی خود در غرب آسیا را در سال ۲۰۰۹ در ابوظبی برپا نماید. (European Parliament, 2009:13)؛ (ماری تیل، ۱۸:۱۳۹۶) جیبوتی نیز در گذشته مستعمره فرانسه بوده و هنوز از لحاظ اقتصادی و نظامی به فرانسه وابسته است. (Paiva Bruno de, 2011:1-6)

۲-۴-۱-۳. آمریکا

در غرب اقیانوس هند، بحرین، دیه‌گوگارسیا، جیبوتی، کویت، عمان، قطر و امارات پایگاه نظامی دارد. (Paiva Bruno de, 2011:2) «فرماندهی مرکزی نیروهای دریایی» و همچنین «ناوگان پنجم آمریکا» در بحرین قرار دارد. این پایگاه از سال ۱۹۷۱ با خروج انگلیس از منطقه در اختیار آمریکا قرار گرفته ولی از سال ۱۹۹۵ در قالب ناوگان پنجم آمریکا سازمان یافته و نقش محوری در جنگ دوم خلیج فارس را برعهده داشته است. فرمانده نیروی دریایی منطقه اروپا،

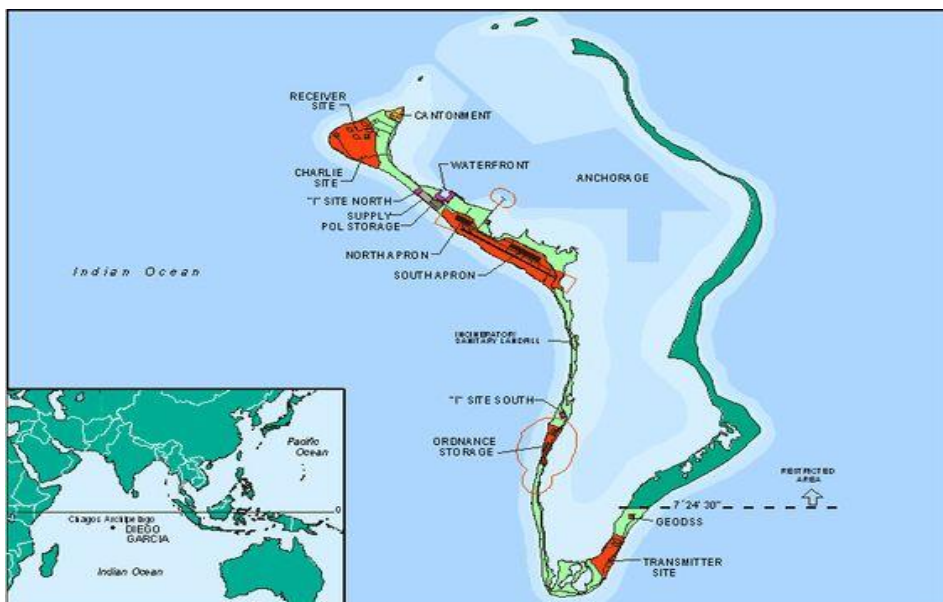
1 Bagamoyo

2 La Reunion

3 Mayotte

آفریقا و جنوب غرب آسیا، مسئول فرماندهی بحرین و همچنین کمپ «لمونیر» در جیبوتی است. (www.wikipedia/ Bahrain Naval Support Activity)

«دیه گو گارسیا» نام بزرگ‌ترین جزیره از مجمع‌الجزایر «قلمروی بریتانیایی اقیانوس هند» است که مساحت آن ۳۲/۵ کیلومتر مربع بوده و پایگاه مشترک نظامی بریتانیا و آمریکا است که پس از انتقال ۲۰۰۰ نفر ساکن بومی این جزیره به جزایر موریس و سیشل توسط بریتانیا در سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۳، طی توافق‌نامه‌ای به مدت ۵۰ سال تا سال ۲۰۱۶ در اختیار آمریکا قرار گرفت و به مدت ۲۰ سال دیگر (تا سال ۲۰۳۶) تمدید گردیده است. (www.wikipedia/Diego_Garcia)

شکل شماره (۳): نقشه جزیره دیه‌گو گارسیا

این پایگاه نقش بسیار مهمی در اجرای مهم‌ترین عملیات‌های آمریکا در منطقه ایفا کرده است. هدایت عملیات بالگردهای آمریکایی در صحرای طبس و همچنین عملیات نظامی در عراق و افغانستان از این جزیره اجرا شده است. (شفیعی، ۱۳۹۷: ۲۵۵)

«کمپ لمونیر» در جیبوتی نیز که در گذشته یک پادگان فرانسوی بوده، در سال ۲۰۰۱ و پس از حادثه ۱۱ سپتامبر، با اجازه استفاده از فرودگاه و ظرفیت‌های بندری مجاور، به آمریکا واگذار گردید. این کمپ در مجاورت فرودگاه جیبوتی قرار داشته و مقرر نیروی رزمی مشترک شاخ آفریقا با عنوان «فرماندهی آفریقای نیروهای امریکایی» است و در عین حال تنها پایگاه دائمی آمریکا در آفریقا است.

پایگاه هوایی «ظفره»^۱ در امارات در سال ۱۹۹۲ توسط کشور امارات ساخته شده و هم‌زمان توسط امارات، آمریکا و فرانسه مورد استفاده قرار می‌گیرد. این پایگاه در فاصله ۳۲ کیلومتری جنوب ابوظبی واقع شده و دارای دو بانند پرواز است. (www.wikipedia/AI Dhafra Air Base)

پایگاه دریایی «فجیره» در امارات نیز در خارج از خلیج فارس قرار دارد و ضمن راهبری توسط امارات، به شناورها و زیردریایی‌های امریکایی خدمات پهلوگیری ارائه می‌کند. (www.wikipedia/Fujairah Navy Base)

پایگاه هوایی «علی‌السالم»^۲ در کویت یک پایگاه نظامی هوایی متعلق به کویت بوده و در ارتفاع ۱۴۴ متری از سطح دریا و فاصله ۲۳ مایلی از مرز عراق واقع است و به‌طور هم‌زمان مورد استفاده نیروی هوایی آمریکا نیز قرار دارد. (www.wikipedia/Ali Al Salem Air Base)

کمپ‌های «بورینگ»^۳، «عفریجان»^۴ و «پاتریوت»^۵ نیز در زمره کمپ‌هایی هستند که در کویت قرار دارند و به ترتیب ایستگاه اصلی انتقال سربازان امریکایی به عراق یا سایر کشورهای منطقه، محل دپو و تعمیرات بالگردی و موتورپول خودروهای زرهی و غیرزرهی در منطقه جنوب غرب آسیا هستند. (www.wikipedia/Afrijan Camp/ Buehring Camp /Patriot Camp)

-
- 1 Al Dhafra
 - 2 Ali Al Salem
 - 3 Buehring
 - 4 Afrijan
 - 5 Patriot

پایگاه هوایی «مصیره» در عمان یک فرودگاه نظامی متعلق به کشور عمان است که در شرق این کشور در جزیره مصیره واقع شده و توسط نیروی هوایی آمریکا نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. این فرودگاه دارای دو باند پرواز است. (www.wikipedia/Masirah Air Base)

پایگاه هوایی «العدید» در قطر یک پایگاه نظامی متعلق به قطر است که با هزینه بیش از یک میلیارد دلار ساخته شده و در سال ۲۰۰۱ به بهره‌برداری رسیده است. مورد استفاده اصلی این پایگاه توسط آمریکا است که هم‌زمان توسط نیروهای هوایی قطر و انگلستان نیز به صورت مشترک استفاده می‌شود. این پایگاه تعدادی از یگان‌های پروازی آمریکایی را نیز در خود جای داده و مقر «فرماندهی مرکزی آمریکا» و همچنین «فرماندهی مرکزی نیروهای هوایی» است. این پایگاه در سال ۲۰۱۸ در عملیات پرتاب موشک به سوریه نقش داشته است. (www.wikipedia/ Al Udeid Air Base)

۲-۴-۱-۴. انگلستان

سابقه تاریخی استعماری بریتانیا باعث شده تا این کشور در بسیاری از کشورهای منطقه اثرگذار بوده و علی‌رغم استقلال بسیاری از این کشورها، همچنان سیطره خود را در منطقه حفظ نماید. انگلستان در حال حاضر در غرب اقیانوس هند، افزون‌بر دارابودن خاک در قلمروی مجمع‌الجزایر «چاگوس»، در بحرین، قطر و کنیا دارای پایگاه نظامی است.

پایگاه دریایی «جفیر» در بحرین در محدوده بندری میناسلمان در منامه واقع است. این پایگاه در سال ۱۹۳۴ توسط انگلستان ساخته و سپس تا سال ۱۹۷۱ مورد بهره‌برداری قرار گرفته و سپس با اعلام استقلال بحرین، این پایگاه از سلطه بریتانیا رها شده است. انگلستان در فاز دوم حضور خود در منطقه، در سال ۲۰۱۵ باقیمانده اراضی به‌جای مانده از پایگاه را بازسازی نموده و از آوریل سال ۲۰۱۸ به‌عنوان پایگاه پشتیبانی دریایی مورد بهره‌برداری قرار داده است. (www.wikipedia/HMS Jufair)

کنیا نیز یکی از مستعمرات قدیمی بریتانیا بوده که پس از استقلال، انگلستان پایگاه نیروی زمینی خود را در قالب تفاهم‌نامه همکاری، حفظ نموده است. پایگاه «نان‌یوکی»^۱ در قسمت مرکزی کنیا قرار داشته و ویژگی‌های زمین در آن، شرایط منحصر به فردی را برای آموزش و اجرای تمرین‌ها در اختیار قرار می‌دهد. (www.wikipedia/British Army Training Unit Kenya)

۲-۴-۵. رژیم اشغالگر قدس

این رژیم در حال حاضر به پایگاه‌های هوایی کشورهای آذربایجان و قبرس دسترسی داشته و در اریتره نیز دارای پایگاه دریایی و ایستگاه شنود است. نظر به اینکه کشور اریتره در حوزه این تحقیق قرار دارد، بنابراین به بررسی ایستگاه شنود «امباسویرا»^۲ در اریتره می‌پردازیم. این ایستگاه در مرتفع‌ترین نقطه اریتره در ارتفاع ۳۰۱۸ متری بر روی کوه «امبا سویرا» واقع شده و وظیفه آن گردآوری اطلاعات موردنیاز برای پایگاه دریایی و پایش عملیات ائتلاف عربی در یمن و پایش عملیات نیروی دریایی ج.ا.ایران و در نهایت واپایش (کنترل) مسیر انتقال سلاح از راه سودان به رزمندگان فلسطینی است. (The Palestinian

Information Center, 2014:1)

پایگاه دیگر این رژیم، پایگاه دریایی «دهلاک»^۳ در اریتره است که در ۱۳۵ کیلومتری شرق پایتخت، در مجمع‌الجزایر دهلاک واقع شده و مسئولیت آن نظارت راهبردی بر تنگه باب‌المندب و جلوگیری از تهدید منافع اقتصادی رژیم اشغالگر قدس است. اسکله‌هایی که در این پایگاه موجود است، در زمان جنگ سرد در اختیار نیروی دریایی شوروی (سابق) قرار داشته‌اند.

1 Nanyuki

2 Emba Soira

3 Dahlak

شکل شماره (۴): موقعیت پایگاه و ایستگاه شنود رژیم صهیونیستی در اریتره
(AHRONHEIM ANNA, 2017:1); (Pfeffer Anshel, 2012:2); (Stratfor, 2014:1)

۶-۱-۴-۲. ایتالیا

ایتالیا در امارات و جیبوتی دارای پایگاه است. ایتالیا در امارات به صورت مشترک از پایگاه «منهاد» استفاده می‌نماید. پایگاه این کشور در جیبوتی نیز دارای ۳۰۰ نفر است که در مأموریت‌های سازمان ملل متحد مشارکت می‌کنند. (www.wikipedia/List of Countries with Overseas Military Bases/Italy)

۲-۴-۱-۷. ژاپن

ژاپن در جیبوتی دارای پایگاه نظامی است. این نخستین پایگاه برون مرزی ژاپن بعد از محدودیت‌های ناشی از جنگ جهانی دوم است. (Paiva Bruno de, 2011:2) این پایگاه در سال ۲۰۱۱ با استعداد ۱۸۰ نفر و با پوشش ایفای نقش ضد تروریسم، بنا نهاده شده و در نزدیکی شهر «آمبولی» واقع است. هواپیماهای این پایگاه در فرودگاه بین‌المللی آمبولی

مستقر هستند. ایجاد این پایگاه حدود ۴۰ میلیون دلار برای دولت ژاپن هزینه در برداشته است. (Lersch Bruna dos Santos, 2014:120)

۸-۱-۴-۲. ترکیه

این کشور نخستین پایگاه نظامی خود به استعداد ۳۰۰۰ نفر را با آغاز بحران بین قطر و عربستان، در سال ۲۰۱۶ در قطر بنا نهاد. پس از این پایگاه، ترکیه دومین پایگاه برون مرزی خود را در پایتخت کشور سومالی (موگادیشو)، در سال ۲۰۱۷ بنا نهاد. ([www.wikipedia/List of Countries with Overseas Military Bases/Turkey](http://www.wikipedia/List_of_Countries_with_Overseas_Military_Bases/Turkey))

۲-۴-۲. تجربه‌های کشورهای منطقه‌ای در ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند

۲-۴-۲-۱. استرالیا

پایگاه هوایی «المنهاد»^۱ یک پایگاه متعلق به نیروی هوایی امارات است که در ۲۴ کیلومتری جنوب دبی واقع شده که پایگاه هواپیماهای هرکولس C-130 اماراتی بوده و هم‌زمان مورد استفاده کشورهای انگلستان، استرالیا و ایتالیا نیز هست. این پایگاه دارای یک بانند پرواز به طول ۳۹۵۳ متر است. ([www.wikipedia/AI Minhad Air Base](http://www.wikipedia/AI_Minhad_Air_Base))

۲-۴-۲-۲. هند

هند دارای یک پست شنود و یک ایستگاه رادار در شمال ماداگاسکار است. هند همچنین نسبت به بهره‌برداری از یک سامانه راداری در جزیره موریس و همچنین سیشل اقدام نموده است. تلاش هند برای احداث پایگاه نظامی در کشور سیشل با توجه به مخالفت کنگره سیشل در سال ۲۰۱۸، مسکوت مانده است. ([www.wikipedia/Countries with Overseas Military Bases/India](http://www.wikipedia/Countries_with_Overseas_Military_Bases/India))

۲-۴-۲-۳. امارات متحده عربی

این کشور کوچک فقط ۴۵ سال پس از کسب استقلال از سیطره انگلستان، رویای توسعه نظامی را در سر پرورانده و در چندین کشور غرب اقیانوس هند، پایگاه نظامی ایجاد کرده

است. بندر «عصب» در اریتره در ابتدای ورودی به دریای سرخ و به فاصله ۱۵۰ کیلومتر پس از تنگه باب‌المنذب قرار دارد و در جنوب شرقی کشور اریتره واقع است. اگرچه امارات به دنبال احداث نخستین پایگاه خود در کشور جیبوتی بود، ولی پس از بروز تنش میان دو کشور که به قطع روابط در سال ۲۰۱۵ انجامید، امارات تصمیم به مذاکره با اریتره، رقیب منطقه‌ای جیبوتی جهت احداث پایگاه خود در بندر عصب گرفت. بر این اساس امارات اجازه بهره‌برداری نظامی از بندر عصب و پایگاه هوایی مجاور آن را به مدت ۳۰ سال دریافت نمود و در ازای آن متعهد شد تا فرودگاه «اسمره» را نوسازی نموده و زیرساخت‌های اساسی را برای اریتره ایجاد کند. استقرار امارات در این بندر موجب شد تا ائتلاف عربی بتواند عدن را از مبارزان حوثی در سال ۲۰۱۵ بازپس گیرد. (Mello Alex&et.al, 2016:1-9)

در سال ۲۰۱۷ نیز جمهوری خودمختار «سومالی‌لند» با ایجاد پایگاه نظامی امارات در بندر «بربرا» موافقت نمود. طبق موافقت‌نامه منعقد، اراضی مورد نیاز احداث پایگاه در قسمت شمالی شهر بربرا در مجاورت خلیج عدن به مدت ۲۵ سال در اختیار امارات قرار داده شده تا نسبت به احداث پایگاه نظامی خود اقدام نماید و در پایان دوره قرارداد، پایگاه به انضمام سرمایه‌گذاری‌های ایجاد شده در آن، به دولت سومالی‌لند عودت داده می‌شود. (www.BBC.Somaliland agrees to UAE military base in Berbera)

دولت امارات همچنین در سال ۲۰۱۷ به صورت پنهانی اقدام به برپانمودن یک سایت نظامی در جزیره «مایون یا پریم» متعلق به یمن نموده، تا عملیات نظامی خود در یمن را پشتیبانی نماید. این جزیره در نقطه‌ای بسیار حساس واقع شده و تنگه باب‌المنذب را که ۳۲ کیلومتر عرض دارد، به دو آبراه تقسیم نموده است. (Yemenpress, 2017:1);(www.wikipedia/perim)

برابر اخباری که درستی آن به تأیید امارات نیز رسیده است، امارات نسبت به پیاده‌نمودن ۱۰۰ سرباز در جزیره «سوکوترای» یمن در سال ۲۰۱۷، و در اختیارگرفتن واپایش (کنترل)

1 Asmara

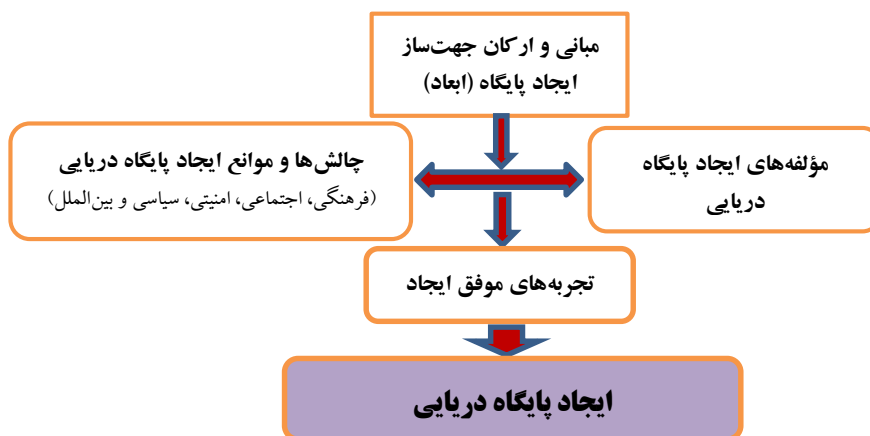
2 Berbera

3 Myun(Perim)

بندر و فرودگاه اقدام نموده است. در سال ۲۰۱۸ بر اساس توافق بین امارات و یمن (منصور هادی)، امارات متعهد گردید تا از سایت سوکوترا برای آموزش نظامیان یمنی استفاده نموده و واپایش (کنترل) بندر و فرودگاه را نیز به یمن بازگرداند. (www.Aljazeera/Anger erupts on Yemen's Socotra as UAE deploys over 100 troops)

۲-۵. مبانی و ارکان جهت‌ساز مؤثر در تبیین الگو

پژوهشگران در جمع‌بندی مطالعات انجام شده، تعدادی رکن را شناسایی نموده‌اند که پیشران ایجاد پایگاه به‌شمار می‌روند. این ارکان ۸ بعد را شامل می‌شوند که فهرست آنها در جدول شماره (۱) درج گردیده و بر مؤلفه‌ها و همچنین چالش‌های ایجاد پایگاه اثرگذارند و زمینه ایجاد پایگاه با تکیه بر تجربه‌های موفق سایر کشورها را برابر شکل شماره (۵) میسر می‌سازند.

شکل شماره (۵): رابطه هدف‌های فرعی در ایجاد پایگاه دریایی

اکتساب این ارکان، از طریق مطالعه ویژگی‌های پایگاه‌های ایجادشده توسط کشورهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در غرب اقیانوس هند (که توضیحات آن در این تحقیق بیان گردیده است)، به‌همراه نتیجه به‌دست آمده از مطالعه گروهی انجام شده در دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا حاصل شده، که پس از دریافت نظرهای صاحب‌نظران در قالب مصاحبه‌های انجام

شده، تدقیق گردیده و به‌عنوان ارکان جهت‌ساز در تدوین الگو برای احداث پایگاه دریایی اثرگذارند. این ارکان عبارتند از:

- (۱) ضرورت حضور فرامرزی و افزایش عمق راهبردی ج.ا.ایران؛
- (۲) وجود نقاط گلوگاهی که معادلات منطقه‌ای را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛
- (۳) وجود معابر دریایی دارای اهمیت که امنیت و اقتصاد منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛
- (۴) وجود روابط سیاسی پایدار و ترجیحاً نزدیک میان ج.ا.ایران و کشور میزبان، به‌گونه‌ای که تغییر سیاست‌ها در کشور میزبان، مانعی در راه ادامه بهره‌برداری از پایگاه نشود؛
- (۵) وجود وابستگی کشور میزبان به ج.ا.ایران، تا نافی امتیاز بهره‌مندی کشورمان از پایگاه نشود؛
- (۶) ترجیحاً دور بودن پایگاه از شهرهای بزرگ کشور میزبان (از جنبه امنیتی)؛
- (۷) قرار داشتن پایگاه در مجاورت دریا جهت بهره‌برداری شناوری و احداث اسکله؛
- (۸) نزدیک بودن پایگاه به فرودگاه، یا وجود امکان احداث فرودگاه در محدوده پایگاه؛
- (۹) رعایت ملاحظه‌های زمین‌شناختی، زلزله‌شناسی، توپوگرافی، هیدروگرافی، هیدرولوژی و مسیل‌ها در تعیین موقعیت پایگاه؛
- (۱۰) برخورداری پایگاه از مزیت وجود عوارض طبیعی جهت پدافند غیرعامل؛
- (۱۱) در صورت وجود پایگاه سایر کشورها در کشور هدف، تا حد امکان پایگاه موردنظر از پایگاه سایر کشورها فاصله داشته باشد (از جنبه امنیتی)؛
- (۱۲) دارا بودن ظرفیت محیطی برای انجام اقدام‌های بشردوستانه (جهت کاهش مقاومت‌های محیطی، منطقه‌ای و بین‌المللی ناشی از حضور)؛
- (۱۳) توسعه‌پذیر بودن پایگاه؛
- (۱۴) دسترسی مطمئن پایگاه به منابع انرژی و آب سالم؛
- (۱۵) دارا بودن ظرفیت گردآوری اطلاعات و بهره‌برداری به‌عنوان ایستگاه رادار؛

- (۱۶) دارا بودن ظرفیت ایجاد پایگاه پشتیبانی؛
- (۱۷) تأمین‌کننده هدف‌های آموزشی و تمرینات نظامی؛
- (۱۸) ویژگی‌های محیطی پایگاه به ترتیب تأمین‌کننده اولویت‌های زیر باشد:
- منافع امنیتی؛
 - منافع اقتصادی (مصاحبه با صاحب‌نظران)؛
 - منافع فرهنگی. (مطالعه گروهی دوره ۲۶ دافوس آجا، ۱۳۹۵:۲۳۸)

۲-۶. تجربه‌های دیگر کشورها در ایجاد پایگاه دریایی

- براساس مطالب ارائه‌شده در بالا و همچنین مصاحبه به‌عمل آمده با صاحب‌نظران در خصوص تجارب پایگاه‌های ایجاد شده، نتایج زیر به‌دست آمده است:
- (۱) پایگاه‌های دریایی ضمن آنکه از اثرات مثبت ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی، دفاعی-امنیتی، پشتیبانی‌کننده (لجستیکی) و سیاسی برای کشور متبوع خود حمایت می‌کنند، ولی دارای آثار منفی فرهنگی-اجتماعی و زیست‌محیطی برای کشورهای میزبان خود هستند.
- (۲) بیشتر پایگاه‌های دریایی در مناطق حساس و راهبردی و در کشورهای نیازمند ایجاد شده است.
- (۳) در مواردی پایگاه‌های دریایی تسهیل‌گر رشد علم و فناوری و همچنین فعالیت‌های تجاری و اقتصادی به‌شمار رفته‌اند.
- (۴) پایگاه‌های دریایی بستر افزایش قدرت دریایی را فراهم نموده‌اند.
- (۵) احداث پایگاه هزینه‌های بالایی را به کشور صاحب پایگاه تحمیل می‌کند.
- (۶) مجوز احداث پایگاه در گرو سپردن تعهداتی (عموماً اقتصادی) به کشور میزبان است.
- (۷) کشور میزبان پایگاه این اختیار را دارد تا محدودیت‌هایی را برای بهره‌برداری از پایگاه احداث شده، ایجاد نماید.
- (۸) بسیاری از کشورها ارائه خدمات انسان‌دوستانه را توجیهی بر احداث پایگاه قرار داده‌اند.

(۹) بیشترین تمرکز ایجاد پایگاه در حوزه مطالعاتی این تحقیق، در ناحیه تنگه باب‌المنندب قرار دارد.

۲-۷. چالش‌ها و موانع ایجاد پایگاه دریایی

از مطالعه منابع مورد استناد در ایجاد پایگاه دریایی سایر کشورها، مجموعه‌ای از موانع و چالش‌های ایجاد پایگاه دریایی به دست آمده است. محقق به منظور بررسی تطبیق‌پذیری و ارتباط موانع و چالش‌های به دست آمده با محیط ج.ا.ایران، مصاحبه‌هایی را با تعدادی از خبرگان و صاحب‌نظران انجام داده که نتایج به دست آمده، در ادامه درج گردیده است. در ارزیابی موانع و چالش‌های ایجاد پایگاه دریایی، چالش‌ها از دو دیدگاه مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. دیدگاه اول، چالش‌ها و موانعی را شامل می‌شود که در ایجاد پایگاه با آنها روبه‌رو بوده و فعالیت پایگاه بدون رفع این چالش‌ها میسر نخواهد بود. دامنه شمول این چالش‌ها عموماً حوزه‌های سیاسی، ژئوپلیتیکی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را در بر می‌گیرد.

دیدگاه دوم چالش‌هایی را پوشش می‌دهد که به دنبال فعال‌سازی پایگاه بروز نموده و لازم است مدیریت شوند و دامنه شمول آن حوزه‌های فرهنگی، امنیتی، اجتماعی و سیاسی و روابط بین‌الملل را در بر می‌گیرد. براساس این تقسیم‌بندی مهم‌ترین این چالش‌ها عبارتند از:

۲-۷-۱. دیدگاه اول چالش‌ها و موانع ایجاد پایگاه دریایی

۲-۷-۱-۱. حوزه سیاسی

(۱) در اختیار داشتن اهرم فشار بر کشور میزبان جهت دستیابی به توافق سیاسی برای دراختیار گرفتن بخشی از خاک آن کشور برای احداث پایگاه.

(۲) مخالفت سیاسی تعدادی از کشورهای غیرهمسو با حضور فرامرزی ج.ا.ایران و نگرانی این کشورها از توسعه بیداری اسلامی و تقویت جبهه مقاومت (کشورهای حاشیه غربی اقیانوس هند در ردیف کشورهای ضعیفی هستند که غالباً از مستعمرات پیشین

کشورهای غربی بوده و به سادگی زیر فشار کشورهای غربی و حتی هم‌پیمانان آنان در منطقه تغییر رفتار می دهند).

(۳) سابقه دولتمردان در نادیده گرفتن توافقات بین‌المللی، عامل مهمی در تعیین کشور میزبان پایگاه تلقی می‌شود.

۲-۷-۱-۲. حوزه ژئوپلیتیکی

(۱) توافق با کشور میزبان در تعیین موقعیت احداث پایگاه.

(۲) پیش‌بینی ظرفیت لازم جهت توسعه محدوده جغرافیایی پایگاه متناسب با طرح‌های توسعه.

۲-۷-۱-۳. حوزه امنیتی

(۱) حضور پایگاه‌های سایر کشورها (به‌ویژه کشورهای غربی) در مجاورت پایگاه.

(۲) استفاده مشترک برخی تأسیسات پایگاه با کشور میزبان (فرودگاه، اسکله، ...).

(۳) انتخاب پیمانکار قابل اطمینان در فعالیت‌های عمرانی احداث پایگاه.

(۴) تأمین امنیت کارکنان ایرانی و احیاناً خانواده‌های ایشان در کشور میزبان.

۲-۷-۱-۴. حوزه اقتصادی

(۱) تأمین اعتبار توافق‌شده با کشور میزبان در برابر واگذاری اراضی پایگاه که ممکن است در قالب اجاره سالانه یا اجرای فعالیت‌های اقتصادی در خاک آن کشور توافق شده باشد.

(۲) تخصیص اعتبار جهت احداث مستحقات در حریم پایگاه در چارچوب توافق انجام شده با کشور میزبان (میانگین سرمایه‌گذاری اولیه در الگوهای مطالعه‌شده ایجاد پایگاه، حدود ۴۰ میلیون دلار بوده است).

(۳) در صورت دستیابی به توافق با یکی از کشورها برای ایجاد پایگاه، لازم است هزینه‌های ایجاد پایگاه را در مدت کوتاهی تأمین نمود تا پایگاه قبل از تغییر رفتار کشور میزبان برپا شود.

۲-۷-۱-۵. حوزه اجتماعی

- (۱) مخالفت گروه‌های سیاسی داخلی در برابر حضور فرامرزی ج.ا.ایران که در شرایط اقتصادی کنونی، هزینه‌هایی را به کشور تحمیل می‌کند.
- (۲) مخالفت مردم کشور میزبان با حضور نظامی ج.ا.ایران در خاک آن کشور (که ممکن است به وسیله تحریک کشورهای غربی نیز تشدید شود).

۲-۷-۱-۶. حوزه زیست محیطی

- (۱) دسترسی به منابع انرژی و آب سالم. (Zeijden Wilbert van der, 2009:4)

۲-۷-۲. دیدگاه دوم چالش‌ها و موانع ایجاد پایگاه دریایی

۲-۷-۲-۱. حوزه فرهنگی

- (۱) احداث پایگاه نظامی ممکن است به حیثیت بین‌المللی کشور صاحب پایگاه لطمه زده و نمودار انگیزه توسعه‌طلبی و جاه‌طلبی آن کشور در انظار جامعه بین‌الملل باشد.
- (۲) حمل سلاح توسط کارکنان شاغل در پایگاه‌های نظامی در محوطه بیرون از پایگاه، احساس ناامنی و حقارت ملی را در جامعه گسترش می‌دهد.

۲-۷-۲-۲. حوزه امنیتی

- (۱) تهدیدهای امنیتی ناشی از وجود پایگاه‌های سایر کشورها (به‌ویژه غرب) در منطقه، هزینه‌های استفاده از پایگاه را افزایش می‌دهد.
- (۲) پایگاه‌های نظامی ممکن است زمینه‌ساز توسعه ناآرامی‌ها و مناقشه‌های منطقه‌ای شوند (احداث پایگاه امارات در جمهوری خودمختار سومالی‌لند، رویای تشکیل کشور متحد سومالی را ضعیف نموده است).
- (۳) اصولاً پایگاه‌های نظامی فارغ از آنکه توسط کدام کشور و با چه نیتی بنا نهاده شده باشند، پیام‌آور جنگ و خدشه بر پیکر صلح جهانی هستند.

۲-۷-۳. حوزه اجتماعی

(۱) پایگاه‌های نظامی پیام‌آور بروز مشکلات اجتماعی هستند (عموماً پایگاه‌های نظامی مقری برای عدول از قوانین و مقررات کشور میزبان با برخورداری از مصونیت برای کارکنان مهمان شده‌اند).

(۲) ادعای مالکیت اراضی در اختیار پایگاه توسط شهروندان کشور میزبان.

(۳) پایگاه‌های نظامی پیام‌آور بروز مشکلات زیست‌محیطی هستند (برخی پایگاه‌های نظامی، مقری برای انجام آزمایشات تسلیحاتی یا آزمایش و نگهداری یا دفن زباله‌های تسلیحات هسته‌ای هستند).

(۴) مزاحمت‌های ناشی از فعالیت پایگاه برای شهروندانی که در حاشیه پایگاه زندگی می‌کنند.

۲-۷-۴. حوزه سیاسی و بین‌الملل

(۱) کشور میزبان هر لحظه می‌تواند مانع از فعالیت پایگاهی شود که با هزینه گزاف برقرار گردیده است.

(۲) فشارهای خارجی سایر کشورها بر کشور میزبان.

(۳) ساختار حکومتی و دیدگاه سیاسی کشور میزبان می‌تواند عاملی بازدارنده در برابر استفاده از ظرفیت‌های پایگاه باشد (حکومت‌های استبدادی در رتبه نخست و حکومت‌های در حال گذار از استبدادی به مردمسالاری (دموکراتیک) در رتبه دوم، کمترین پایداری را در پایبندی به توافق‌های انجام شده دارند).

(۴) یکی از عواملی که می‌تواند منجر به محدودسازی استفاده از ظرفیت‌های پایگاه شود، نبود وجهت قانونی برای عملیاتی است که نزدیک به اجرا خواهد بود (عملیات‌هایی که در پوشش سازمان ملل یا سازمان‌های بین‌المللی یا منطقه‌ای انجام می‌شوند از وجهت قانونی بالاتری برخوردارند).

(۵) ممکن است کشور میزبان محدودیت‌هایی را در بهره‌برداری از پایگاه مطالبه نماید (مانند همکاری نکردن ترکیه با آمریکا جهت استفاده از خاک ترکیه برای هجوم زمینی به

۲-۸. مؤلفه‌های ایجاد پایگاه دریایی

بر اساس مطالعه پیشینه و مطالعه محیطی غرب اقیانوس هند و تجربه کشورهای منتخب به‌همراه مطالعه پایگاه‌های خارجی ایجادشده در این کشورها و همچنین چالش‌ها و موانع ایجاد پایگاه، پژوهشگران توانسته‌اند در مجموع تعداد ۴۵ مؤلفه را شناسایی کنند که متناظر با ابعاد مندرج در جدول شماره (۱) بوده و جدا از اینکه کشور ایجادکننده پایگاه و کشور مقصد چه کشورهایی باشند، عواملی بااهمیت برای ایجاد پایگاه به‌شمار می‌آیند. این ابعاد و مؤلفه‌ها در تجزیه و تحلیل داده‌ها موردسنجش قرار گرفته و رابطه بین آنها تبیین خواهد گردید.

جدول شماره (۱): ابعاد و مؤلفه‌های ایجاد پایگاه دریایی

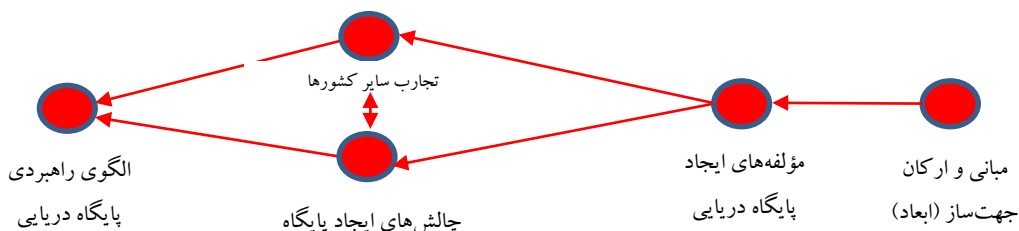
ابعاد ایجاد پایگاه دریایی	مؤلفه‌های متناظر هر بعد
ژئوپلیتیکی	<ul style="list-style-type: none"> - بهره برداری از ظرفیت ایجاد پایگاه در توسعه روابط سیاسی - وجود سایر عوامل ژئوپلیتیکی پایدار میان ج.ا.ایران و کشور میزبان (منظور عواملی است که زمینه‌ساز حضور -چه بلندمدت یا چه کوتاه‌مدت - خواهد بود) - اهمیت منطقه غرب اقیانوس هند - اهمیت طراحی الگوی راهبردی ایجاد پایگاه‌های دریایی - پیچیدگی‌های توافق با کشور میزبان جهت احداث پایگاه (با توجه به فشارهای قدرت‌های سلطه‌گر) - نقش عوامل جغرافیایی در توسعه روابط بین‌الملل و تعاملات سیاسی جهت ایجاد پایگاه دریایی
ژئواستراتژیکی	<ul style="list-style-type: none"> - قرار گرفتن پایگاه در نقاط گلوگاهی - رعایت ملاحظه‌های زمین در تعیین موقعیت پایگاه - برخورداری پایگاه از ظرفیت پدافند غیرعامل - رعایت اختفای پایگاه (ترجیحاً با ماهیت غیر آشکار) - اهمیت حرکت گام‌به‌گام در اجرای الگو (با توجه به محدودیت‌های ناشی از فشار قدرت‌ها) - نقش عوامل محیط جغرافیایی در ایجاد پایگاه دریایی جهت گسترش حضور دریایی - محدودیت‌های ناشی از نظام سلطه
دفاعی - امنیتی	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل‌کننده حضور فرامرزی ج.ا.ایران - ایجاد بازدارندگی دفاعی - امنیتی بر مبنای افزایش عمق راهبردی ج.ا.ایران - اعمال نفوذ و سلطه دریایی - توجه به اصول حفاظت فیزیکی - ایجاد ائتلاف دفاعی یا دستیابی به پیمان‌های دفاعی - امنیتی - چالش‌های مربوط به تأمین امنیت پایگاه

مؤلفه‌های متناظر هر بعد	ابعاد ایجاد پایگاه دریایی
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد وابستگی سیاسی به ج.ا.ایران در کشور میزبان - تکیه بر دیپلماسی دفاعی از راه مشارکت فعال در رویدادهای دریایی - احیای تمدن دریایی - ائتلاف‌سازی در بعد سیاسی - فشار سیاسی قدرت‌های سلطه‌گر بر کشور هدف در برابر ایجاد پایگاه 	سیاسی
<ul style="list-style-type: none"> - نزدیکی فرهنگی ناشی از اعتقادات مذهبی مشترک - انتقال فرهنگ اسلامی- ایرانی - کاهش مقاومت‌های محیطی، منطقه‌ای و بین‌المللی ناشی از حضور در کشور میزبان - تقویت حس عزت‌مداری و تعامل متقابل با کشور میزبان - توجه به الزام‌های زیست‌محیطی - ارائه خدمات انسان‌دوستانه به مردم کشور میزبان - نقش محور مقاومت در افزایش عمق راهبردی در دریا - مخالفت‌های بومی با ایجاد پایگاه ج.ا.ایران در خاک کشور میزبان 	فرهنگی- اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> - تبادل دانش و فناوری دریایی در راستای دستیابی به پیشرفت دریامحور - تبادل دانش و تجربه در سایر حوزه‌های مورد علاقه (منظور حوزه‌هایی است که غیردریایی هستند ولی بر محیط دریا اثرگذارند) 	علمی- فناوری
<ul style="list-style-type: none"> - تأمین امنیت خطوط کشتیرانی تجاری - محافظت از منافع برون‌مرزی - توجیه‌پذیر بودن هزینه ایجاد پایگاه - مشارکت در پروژه‌های سرمایه‌گذاری کشور میزبان - هزینه‌های بالای موردنیاز جهت احداث پایگاه 	تجاری- اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - ایفای نقش پایگاه مقدم پشتیبانی - استفاده از ظرفیت پایگاه جهت دستیابی به پیشرفت در تبادل ناوگروه‌ها - ارائه خدمات مستشاری به کشور میزبان و دیگر کشورهای منطقه استقرار - محدودیت‌های ایجاد شده توسط قدرت‌های فرامنطقه‌ای جهت پشتیبانی از پایگاه - محدودیت‌های ایجاد شده توسط کشور میزبان جهت بهره‌برداری از پایگاه - کارشکنی نظام سلطه در پشتیبانی از پایگاه 	آمد و پشتیبانی

۲-۹. الگوی محاسبات آماری

الگوی مندرج در شکل شماره (۶)، براساس سؤال‌های تحقیق ترسیم شده و رابطه بین ابعاد و مؤلفه‌ها در محاسبات آماری را ترسیم می‌نماید. پژوهشگران در راستای ترسیم

الگوی محاسبات آماری از نرم‌افزار SmartPLS استفاده نموده و تحلیل عاملی داده‌ها را نیز توسط همین نرم‌افزار انجام داده‌اند که نتایج آن در بخش تجزیه و تحلیل درج گردیده است.

شکل شماره (۶): الگوی محاسبات آماری (الگوی اندازه‌گیری) مبتنی بر سؤال‌های تحقیق

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

۳-۱. تجزیه و تحلیل توصیفی داده‌ها

تجزیه و تحلیل توصیفی داده‌ها (شامل ابعاد و مؤلفه‌های تحقیق) با کمک نرم‌افزار SPSS انجام پذیرفته و شاخص‌هایی از جمله میانگین، میانه، انحراف معیار، کشیدگی اصلاح شده و چولگی^۳ محاسبه گردیده‌اند. در محاسبه‌های انجام شده، نتیجه به دست آمده به این شرح است که:

- (۱) انحراف معیار ۹۱/۶۷٪ از داده‌ها در محدوده ۱- تا ۱+ قرار دارند و تمامی داده‌ها نیز در محدوده ۲- تا ۲+ قرار دارند، بنابراین می‌توان گفت که تمامی داده‌ها قابل اتکا هستند.
- (۲) آنگونه که از جدول بالا مشخص است، شاخص کشیدگی در تمامی متغیرها غیر از مؤلفه‌های ۳۲ و ۳۴، که بزرگتر از ۳ بوده و خارج از محدوده تعریف شده قرار گرفته است، در محدوده تعریف شده قرار دارد.

۱. Standard Deviation: نشان می‌دهد داده‌ها چه مقدار از مقدار متوسط فاصله دارند.

۲. Kurtosis Excess: میزان قله‌ای بودن یا مسطح بودن یک توزیع احتمالی یا بلندی توزیع یک متغیر نسبت به توزیع نرمال را نشان می‌دهد.

۳. Skewness: نشان‌دهنده تمایل به راست یا چپ در توزیع یک متغیر نسبت به توزیع نرمال است.

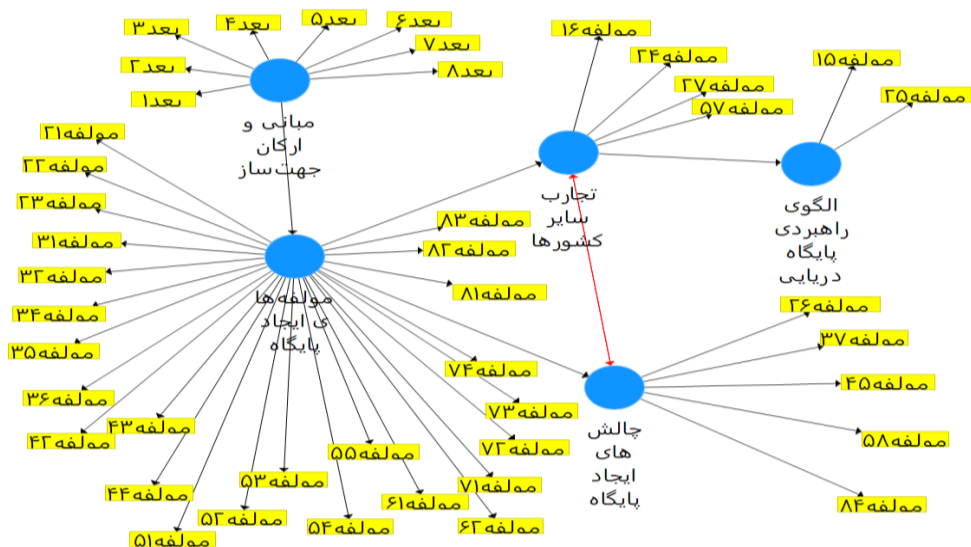
(۳) آنگونه که از جدول بالا مشخص است، چولگی در مؤلفه‌های: ۳۲ و ۳۴ کوچکتر از ۲- و مردود بوده، و در متغیرهای: ابعاد ۱، ۲، ۳ و مؤلفه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۴۴، ۴۵، ۵۳، ۸۱ و ۸۲؛ کوچکتر از ۱- بوده و لازم است با تلفیق نتایج بخش بعد، مورد ارزیابی قرار گیرند.

۲-۳. تجزیه و تحلیل عاملی داده‌ها

هرکدام از ابعاد و مولفه‌های متناظر آن، در محیط نرم‌افزار SmartPLS تحت سه آزمون به شرح زیر قرار گرفته‌اند:

- (۱) آزمون پایایی الگوی اندازه‌گیری انعکاسی؛
- (۲) آزمون روایی الگوی اندازه‌گیری انعکاسی؛
- (۳) آزمون کیفیت الگوی اندازه‌گیری انعکاسی.

باتوجه به جمع نتایج به دست آمده از تحلیل عاملی داده‌ها، محقق به این نتیجه دست یافته که تعدادی از متغیرها مردود شده‌اند و بنابراین باید از الگو حذف گردند. متغیرهای مردود شده شامل مؤلفه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۳۳، ۴۱ و ۵۶ از «مؤلفه‌های ایجاد پایگاه» و همچنین مؤلفه‌های ۷۵ و ۸۵ از «چالش‌های ایجاد پایگاه» بوده‌اند. شکل شماره (۷) خروجی نهایی نرم‌افزار SmartPLS را نشان می‌دهد که در آن توزیع ابعاد و مولفه‌ها نمایش داده شده است. گفتنی است که شکل شماره (۷) بسط یافته شکل شماره (۶) است.

شکل شماره (۷): الگوی نهایی محاسبات آماری (ابعاد و مؤلفه‌های متناظر سؤال‌های تحقیق)

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

نویسندگان در پاسخگویی به سؤال اصلی بر اساس مطالعه منابع و مصاحبه‌های انجام شده، به این نتیجه دست یافتند که روابط سیاسی، اقتصادی و دفاعی-امنیتی ج.ا.ایران با برخی کشورهای حاشیه غربی اقیانوس هند، زمینه ایجاد پایگاه در کشورهای میسر ماداگاسکار و آفریقای جنوبی را با رعایت ترتیبات سلسله‌مراتبی در بازه‌ای میان‌مدت میسر می‌سازد. اما در پاسخ به سؤال‌های فرعی نتایج زیر به دست آمده است:

پاسخ به سؤال فرعی (۱): تجارب سایر کشورها در ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند حاکی از آن است که:

- (۱) منطقه اقیانوس هند، منطقه‌ای دارای اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی بوده و مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای جهت احداث پایگاه است.
- (۲) پایگاه دریایی بستر حضور دوردست فرامرزی را تأمین می‌نماید.
- (۳) پایگاه دریایی باعث افزایش عمق راهبردی می‌شود.

(۴) پایگاه دریایی زمینه دسترسی به نقاط حساس و راهبردی را آماده می‌سازد.

(۵) پایگاه دریایی زمینه رشد روابط منطقه‌ای را آماده می‌سازد.

(۶) پایگاه دریایی اشراف اطلاعاتی و نظارت بر راه‌های مواصلاتی دریایی در فواصل

دوردست را تأمین می‌نماید.

(۷) پایگاه دریایی می‌تواند زمینه‌ساز رشد روابط تجاری در حوزه دریا باشد.

(۸) پایگاه دریایی بستر برگزاری رزمایش‌های مشترک و مرکب را آماده می‌سازد.

پاسخ به سوال فرعی (۲): براساس مطالعات محیطی کشورهای منتخب به‌انضمام مطالعه پایگاه‌های خارجی ایجاد شده در این کشورها، پژوهشگران توانسته‌اند هشت بعد (با تکیه بر مبانی و ارکان جهت‌ساز) و ۴۵ مؤلفه متناظر را شناسایی کنند که ابعاد و مؤلفه‌هایی جهان‌شمول بوده و تابع کشور ایجادکننده پایگاه یا کشور مقصد نیستند.

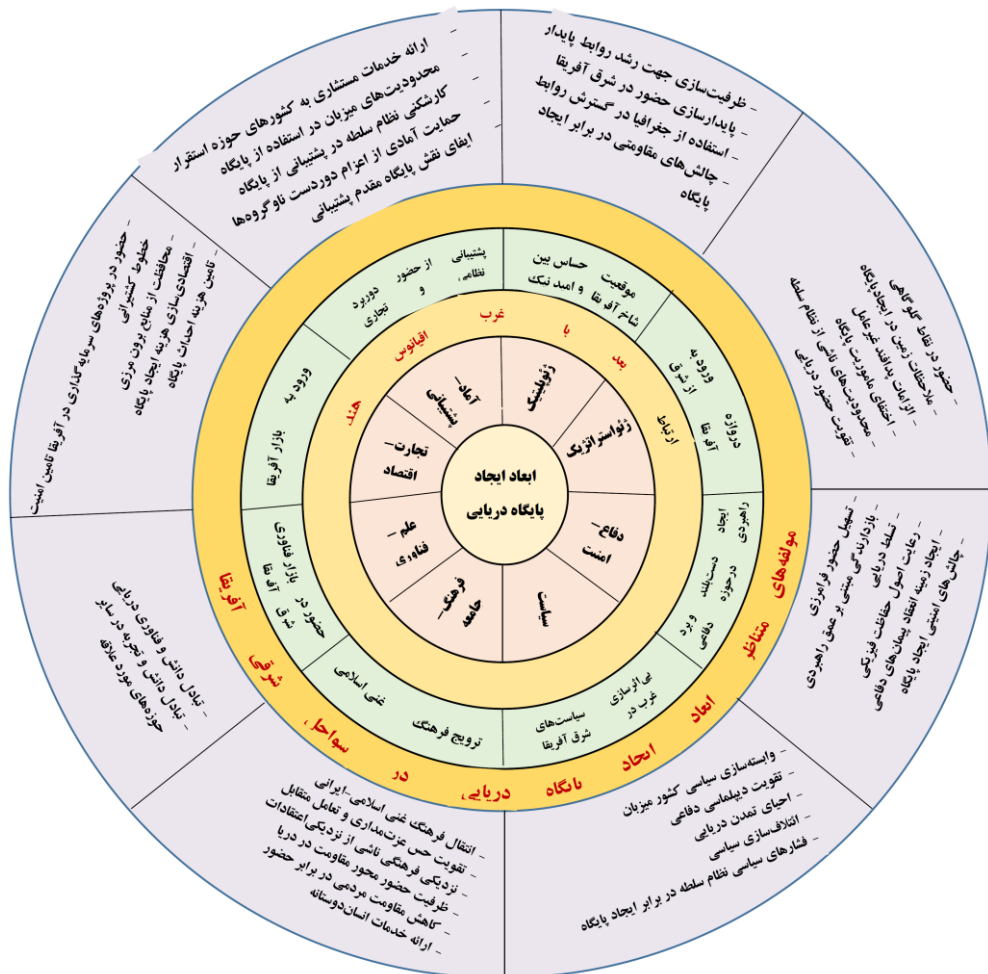
این ابعاد و مؤلفه‌ها بر مبنای نتایج آمار توصیفی و تجزیه و تحلیل عاملی داده‌ها، و همچنین نتایج ناشی از توزیع اولیه پرسشنامه، سنجش گردیده و نتیجه به‌دست آمده باعث شد تا تمامی ابعاد مورد تأیید قرار گیرند، ولی ۹ مؤلفه به‌دلیل نتایج ضعیف ناشی از تجزیه و تحلیل آنها حذف شوند. در نهایت ۳۶ مؤلفه مورد پذیرش قرار گرفتند که نتیجه در جدول شماره (۲) درج گردیده است.

نویسندگان در ادامه براساس الگوی نهایی محاسبات آماری (شکل شماره ۷)، به‌منظور تبیین مناسب‌تر رابطه بین ابعاد و مؤلفه‌های درج‌شده در سؤال‌های تحقیق و همچنین علت تخصیص هر کدام از ابعاد به محیط مورد مطالعه در غرب اقیانوس هند، نموداری محقق‌ساخته تهیه نموده‌اند که بیانگر الگوی طراحی ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند است. این الگو در شکل شماره (۸) نمایش داده شده است.

جدول شماره (۲): ابعاد و مؤلفه‌های نهایی ایجاد پایگاه دریایی

ابعاد ایجاد پایگاه دریایی	ارتباط بُعد با غرب اقیانوس هند	مؤلفه‌های متناظر هر بُعد
ژئوپلیتیکی	موقعیت حساس در بین دو گذرگاه راهبردی: تنگه باب‌المنندب در مجاورت شاخ آفریقا و دماغه امیدنیک در جنوب آفریقا	<ul style="list-style-type: none"> - بهره برداری از ظرفیت ایجاد پایگاه در توسعه روابط سیاسی - وجود روابط سیاسی پایدار و ترجیحاً نزدیک میان ج.ا.ایران و کشور میزبان - وجود سایر عوامل ژئوپلیتیکی پایدار میان ج.ا.ایران و کشور میزبان (منظور عواملی است که زمینه‌ساز حضور- چه بلندمدت یا چه کوتاه‌مدت- خواهد بود) - چالش‌های مقاومتی در برابر ایجاد پایگاه
ژئواستراتژیکی	دروازه ورود به قاره آفریقا از سمت شرق این قاره در اقیانوس هند	<ul style="list-style-type: none"> - قرار گرفتن پایگاه در نقاط گلوگاهی - رعایت ملاحظه‌های زمین در تعیین موقعیت پایگاه - برخورداری پایگاه از ظرفیت پدافند غیرعامل - رعایت اختفای پایگاه (ترجیحاً با ماهیت غیر آشکار) - تقویت حضور دریایی
دفاعی - امنیتی	ایجاد دست بلند و گسترش بُرد راهبردی و همچنین بسط امتدادهای عمقی در حوزه دفاعی براساس حضور دوردست در غرب اقیانوس هند	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل‌کننده حضور فرامری ج.ا.ایران - ایجاد بازدارندگی دفاعی- امنیتی بر مبنای افزایش عمق راهبردی ج.ا.ایران - اعمال نفوذ و سلطه دریایی - توجه به اصول حفاظت فیزیکی - ایجاد ائتلاف دفاعی یا دستیابی به پیمان‌های دفاعی- امنیتی - چالش‌های امنیتی ایجاد پایگاه
سیاسی	مقابله و اثرگذاری بر سیاست‌های استعمارگرایانه غرب در شرق آفریقا	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد وابستگی سیاسی به ج.ا.ایران در کشور میزبان - توسعه دیپلماسی دفاعی از راه مشارکت فعال در رویدادهای دریایی - احیای تمدن دریایی - ائتلاف‌سازی در بعد سیاسی - فشارهای سیاسی نظام سلطه در برابر ایجاد پایگاه
فرهنگی - اجتماعی	قربانیت فرهنگی با ملت‌های ستم‌کشیده شرق آفریقا فارغ از گرایش‌های مذهبی‌شان و ارتباط نزدیک فرهنگی با ملت‌های مسلمان شرق آفریقا به‌ویژه در تانزانیا	<ul style="list-style-type: none"> - نزدیکی فرهنگی ناشی از اعتقادات مذهبی مشترک - انتقال فرهنگ اسلامی- ایرانی - کاهش مقاومت‌های محیطی، منطقه‌ای و بین‌المللی ناشی از حضور در کشور میزبان - تقویت حس عزت‌مداری و تعامل متقابل با کشور میزبان - ارائه خدمات انسان‌دوستانه به مردم کشور میزبان - نقش محور مقاومت در افزایش عمق راهبردی در دریا

مؤلفه‌های متناظر هر بُعد	ارتباط بُعد با غرب اقیانوس هند	ابعاد ایجاد پایگاه دریایی
<ul style="list-style-type: none"> - تبادل دانش و فناوری دریایی در راستای دستیابی به توسعه دریامحور - تبادل دانش و تجربه در سایر حوزه‌های موردعلاقه (منظور حوزه‌هایی است که غیردریایی هستند ولی بر محیط دریا اثرگذارند) 	<ul style="list-style-type: none"> تأمین نیازهای فناورانه کشورهای شرق آفریقا در رقابت با کشورهای غربی 	علمی - فناوری
<ul style="list-style-type: none"> - تأمین امنیت خطوط کشتیرانی تجاری - محافظت از منافع برون مرزی - توجیه پذیر بودن هزینه ایجاد پایگاه - مشارکت در پروژه‌های سرمایه‌گذاری کشور میزبان 	<ul style="list-style-type: none"> زمینه‌سازی جهت تبادل تجاری با کشورهای شرق آفریقا و سپس حضور در بازار کل آفریقا 	تجاری - اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - ایفای نقش پایگاه مقدم پشتیبانی - استفاده از ظرفیت پایگاه جهت توسعه تبادل ناوگروه‌ها - ارائه خدمات مستشاری به کشور میزبان و دیگر کشورهای منطقه - استقرار - محدودیت‌های میزبان در استفاده از پایگاه 	<ul style="list-style-type: none"> تأمین نیازمندی‌های ناشی از حضور ناوگان نظامی در آب‌های دور دست و همچنین تسهیل روابط تجاری 	آمد و پشتیبانی

شکل شماره ۸: الگوی تبیین رابطه هرکدام از ابعاد با مؤلفه‌های متناظر آن

پاسخ به سوال فرعی (۳): موانع و چالش‌های ایجاد پایگاه برابر آنچه که در بند ۲-۷ درج گردیده است، به دو گروه تقسیم شده‌اند. گروه اول چالش‌هایی را دربر می‌گیرد که ابتدا به ساکن در زمان احداث پایگاه با آنها مواجه خواهیم شد که حوزه‌های سیاسی، ژئوپلیتیکی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را شامل می‌شوند. گروه دوم چالش‌هایی را در برمی‌گیرد که پس از احداث پایگاه با آنها روبرو خواهیم شد و حوزه‌های فرهنگی، امنیتی، اجتماعی و سیاسی و روابط بین‌الملل را شامل می‌شوند.

۲-۴. پیشنهادها

باتوجه به سؤال اصلی پژوهش که امکان‌سنجی ایجاد پایگاه دریایی در غرب اقیانوس هند را هدف قرار داده است، پژوهشگران به این نتیجه دست یافته‌اند که زمینه ایجاد پایگاه دریایی از راه بسترسازی برای حضور غیرنظامی امکان‌پذیر خواهد بود، بنابراین برای دستیابی به این هدف پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردند:

(۱) زمینه‌سازی برای حضور در سواحل کشورهای غرب اقیانوس هند در قالب خدمات انسان‌دوستانه با مقدمه انجام پژوهشی در این خصوص با محوریت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مهیا شود.

(۲) با همکاری سفارت‌های ج.ا.ایران در کشورهای غرب اقیانوس هند، زمینه‌سازی حضور فعالیت‌های اقتصادی (به‌ویژه صنایع دریایی) در کشورهای یادشده با محوریت وزارتخانه‌های امور خارجه و صمت مهیا گردد.

(۳) مسیرهای کشتیرانی (تجاری) به مقصد غرب اقیانوس هند با محوریت سازمان بنادر و دریانوردی احیا گردد.

(۴) ناوگروه‌های فرامرزی ج.ا.ایران با محوریت ستاد کل نیروهای مسلح و با اجرای سفرهای دریانوردی، حضور خود در سواحل و بنادر غرب اقیانوس هند را عادی‌سازی نمایند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. بلیس، جان، ویرتز جیمز، کوهن، الیوت گری اس (۱۳۸۳)، *استراتژی در جهان معاصر*، ترجمه کابک خبیری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
۲. تیل، ماری (۱۳۹۶)، حضور نظامی فرانسه و استراتژی دفاعی در غرب اقیانوس هند: فرانسه چه اهدافی برای قرن ۲۱ دارد؟، *فصلنامه خلیج فارس و امنیت*، سال هجدهم، شماره ۱۶۹.
۳. حافظ‌نیا، محمدرضا، رومینا، ابراهیم (۱۳۸۴)، تحلیل ظرفیتهای ژئوپلیتیک سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی (فضای موردغفلت)، *مجله جغرافیا و توسعه*، دوره ۳، شماره ۶.
۴. سیاری حبیب‌اله، خانزادی، حسین (۱۳۹۴)، *تنگه‌های راهبردی جهان*، انتشارات دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا.
۵. سیاری، حبیب‌الله، طحانی، غلامرضا (۱۳۹۰)، *راهبردهای قدرت منطقه‌ای دریایی*، تهران: انتشارات دافوس آجا.
۶. شفیعی محمدهادی (۱۳۹۷)، *اهمیت دریا با نگاهی به ژئوپلیتیک دریای عمان و شمال اقیانوس هند*، تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی
۷. فقیهی محمدرضا (۱۳۸۹)، *تاریخ پنج‌هزارساله قدرت دریایی ایران*، تهران: انتشارات موسسه عیلام.
۸. کشمیری سیدمحمد، سهراب انعامی علمداری (۱۳۹۱)، راهبرد دفاع ملی؛ رویکرد دفاع همه جانبه و الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، *فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، شماره ۳۲.
۹. کلاتری فتح‌اله، رسولی، مهدی (۱۳۹۸)، بررسی نقش عوامل ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران بر راهبرد دفاعی آن، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال هفدهم، شماره ۶۵.
۱۰. مطالعه گروهی دوره ۲۶ دافوس آجا (۱۳۹۵)، *الگوی مناسب مکان‌یابی پایگاه‌های دریایی در سواحل مکران*، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
۱۱. مسیبی، رحیم، بیک‌بلندی علی‌اصغر، کریمی، وحید، محمدی‌الستی، مسعود (۱۳۹۹)، بررسی تاثیر رهنامه‌ها و راهبردهای آمریکا در ایجاد پایگاه‌های ثابت در منطقه پیرامونی ج.ا.ایران، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال هجدهم، شماره ۷۲.
۱۲. نصرتی کردکندی، پرویز (۱۳۹۵)، ارکان جهت‌ساز استراتژیک سازمانی چیست؟، *ماهنامه عصر کیفیت*، شماره ۳۷.
۱۳. نوربخش حسین، ودادی، حمید (۱۳۸۶)، *تاریخ دریانوردی ایرانیان*، تهران: سازمان بنادر و کشتیرانی.

ب. منابع انگلیسی

1. AHRONHEIM ANNA (2017), ***HOUTH MISSILES CAN HIT COVERT ISRAELI BASES IN ERITREA***, THE JERUSALEM POST
2. Bateman Sam (2016), ***Cooperation is key to securing maritime security in the Indian Ocean***, Australian National Centre for Ocean Resources and Security, University of Wollongong
3. Bilotskyi S. (2013), ***International Legal Problems of Foreign Military Presence***, Institute of International Relations (Taras Shevchenko National University of Kyiv)
4. Brewster David (2018), ***China's new network of Indian Ocean bases***, available at wikimedia commons
5. Rogers James (2009), ***The Status and Location of the Military Installations of the member states of the European Union***, Policy Department External Policies, The paper is available at <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies.do?language=EN>
6. Lersch Bruna dos Santos, Josiane Simao Sarti(2014), ***The establishment of foreign military bases and the international distribution of power***, The United Nations Disarmament and International Security Committee
7. Mello Alex, Michael Knights(2016) , ***How Eritrea's Assab port became a major UAE naval base***, Washington Institute for Near East Policy
8. Menon Shivshankar(Apr.2017), ***Security in the Indian Ocean***, Institute of South Asian studies(ISAS)
9. Paiva Bruno de (2011), ***France: National Involvement in the Indian Ocean Region***, Strategic Analysis Paper, Australia's Global Interests
10. Pettyjohn Stacie L., Jennifer Kavanagh(2016), ***Political challenges to the US overseas military presence***, Rand corporation
11. Pfeffer Anshel(2012), ***Both Iran and Israel Have Military Bases in Eritrea***, Haaretz
12. Qamar Fatima, Asma Jamshed (2015), The Political and Economic Significance of Indian Ocean, ***Research Journal of South Asian Studies***, Vol30,No2
13. Alwaght (2014), ***Tel Aviv spies on region from its base in Eritrea Island***, Stratfor US Intelligence Website
14. Thompson Leonard (2001), ***A History of South Africa***, Yale University Press
15. Till Geoffrey (2018), ***Sea Power: A Guide for the Twentieth-First Century***, Routledge
16. Yadav, Arind Kumar (2005), ***The Strategic and Economic Importance of the Indian Ocean for India and South Africa***, paper at Jawaharlal Nehru University
17. Yemenpress (J017), ***New details on the UAE military base in the island of Mayun Yemen***, British Military site Jane's
18. Zeiden Wilbert van der (2009), ***Foreign military bases and the global campaign to close them***, available at transnational institute at www.tni.org
19. Afrijan Camp available at www.Afrijan Camp- wikipedia.com
20. AlDhafra Air Base available at www.Al Dhafra Air Base- wikipedia.com
21. AliAl Salem Air Base available at www.Ali Al Salem Air Base- wikipedia.com

22. Anger erupts on Yemen's Socotra as UAE deploys over 100 troops available at www.Aljazeera/ Yemen's Socotra
23. AlMinhad Air Base available at www.Al Minhad Air Base- wikipedia.com
24. AlUdeid Air Base available at www.Al Udeid Air Base- wikipedia.com
25. Bahrain Naval Support Activity available at www.Bahrain Naval Support Activity- wikipedia.com
26. Somaliland agrees to UAE military base in Berbera available at www.BBC.Somaliland agrees to UAE military base in Berbera.com
27. British Army Training Unit Kenya available at www.British Army Training Unit Kenya- wikipedia.com
28. Buehring Camp available at www.Buehring Camp- wikipedia.com
29. Diego Garcia available at www.Diego Garcia- wikipedia.com
30. Dwyer Camp available at www.Dwyer Camp- wikipedia.com
31. Forward Operating Base Delhi available at www.Forward Operating Base Delhi- wikipedia.com
32. Forward Operating Base Geronimo available at www.Forward Operating Base Geronimo- wikipedia.com
33. Fujairah Navy Base available at www.Fujairah Navy Base- wikipedia.com
34. HMS Jufair available at www.HMS Jufair- wikipedia.com
35. Japan Self-Defence Force Base Djibouti available at www.Japan Self-Defence Force Base Djibouti- wikipedia.com
36. Jebel Ali Port available at www.Jebel Ali Port- wikipedia.com
37. List of Countries with Overseas Military Bases/India available at www.List of Countries with Overseas Military Bases/India- wikipedia.com
38. List of Countries with Overseas Military Bases/Italy available at www.List of Countries with Overseas Military Bases/Italy- wikipedia.com
39. List of Countries with Overseas Military Bases/Turkey available at www.List of Countries with Overseas Military Bases/Turkey- wikipedia.com
40. Masirah Air Base available at www.Masirah Air Base- wikipedia.com
41. Patriot Camp available at www.Patriot Camp- wikipedia.com
42. perim available at www.perim- wikipedia.com
43. Largest Israeli base established in Eritrea available at www.The Palestinian Information Center, Largest Israeli base established in Eritrea, 2014